

Sosionomiopiskelijat sosiaalipedagogista asiantuntijuutta rakentamassa Olopisteellä

Helena Hatakka, Outi Jokinen ja Tarja Kempe-Hakkarainen

TIIVISTELMÄ

■ Tässä käytäntökuvauksessa avataan sosiaalipedagogista työtettä Harjulan Settlementin ry:n hallinnoimassa Olopiste – aktiivisuudella tasapainoista arkea -hankkeessa ja kuvataan LAB-ammattikorkeakoulun Lahden kampuksen sosionomiopiskelijoiden mahdollisuuksia rakentaa omaa sosiaalipedagogista asiantuntijuuttaan ja toimintapätevyyttään aidossa työelämäympäristössä.

Käytäntökuvauksessa esitellään vaihtoehdoisen työelämään integroidun oppimistehtävän toteutusta Sosiaalinen osallisuus -opintojaksolla lukuvuonna 2020–2021. Oppimistehtävä toteutettiin paritehtävänä ja se sisälsi opintojakson teoriaan perehtymistä ja kaksi työpäivää Olopisteellä. Tekstissä tarkastellaan, miten opiskelijoiden sosiaalipedagoginen toimintapätevyys rakentui oppimistehtävän myötä.

Opintojakson lopuksi opiskelijat tuottivat teoriaa ja käytäntöä yhdistäviä reflektiota, joita tässä käytäntökuvauksessa on jäsenetty Madsenin sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden mallin mukaan. Reflektioiden pohjalta keskeiseksi havainnoksi muodostui se, että opiskelijoiden toimintapätevyys lähti kehittymään. Opettajien ja valmentajien yhteistyöllä oli merkittävä rooli oppimistehtävän toteuttamisessa ja opiskelijoiden ohjaamisessa.

Matalan kynnyksen paikkana Olopiste tarjosi turvallisia oppimismahdollisuuksia alkuvaiheen opiskelijoille. Vaihtoehtoinen suoritustapa tuki opiskelijoiden osallisuutta ja toimijuutta. Opiskelijoiden oppimisprosessista antama palaute oli monipuolista ja lisäsi opettajien ja valmentajien ymmärrystä siitä, miten erilaisia opiskelijoiden oppimisprosessit olivat.

Avainsanat: *sosiaalipedagogiikka, työelämälähtöisyys, oppimisprosessi, kehittäminen*

ABSTRACT

DEGREE PROGRAMME OF SOCIAL SERVICES STUDENTS BUILDING SOCIAL PEDAGOGICAL EXPERTISE AT OLOPISTE

■ This text describes how social pedagogical work is implemented in the Olopite - balanced everyday life project managed by Harjula Settlement ry. It also describes the learning possibilities that have been offered to Degree Programme of Social Services students in LAB University of Applied Sciences' to build their own social pedagogical expertise and operational competence as a dialogue of practice and theory in a real working environment.

The text describes the implementation of an alternative learning task integrated into working life in the Social Inclusion course in the academic year 2020–2021. The learning task was carried out as a pair task and included an introduction to the theory of the course and two working days at Olopite. The text examines how the students' social pedagogical competence started to build under the guidance of a learning task.

At the end of the course, students produced a reflection combining theory and practice, which in this practice description is structured according to Madsen's model of social pedagogical operational competence. On the basis of the reflections, a key observation was that the students got a foundation for building social pedagogical expertise. The collaboration of teachers and coaches played a significant role in carrying out the learning task and guiding the students.

As a low-threshold place, Olopite offered safe learning opportunities for early-stage students. The alternative learning task supported student participation and human agency. The feedback from students on the learning process was versatile and provided teachers and coaches with an understanding of the different learning processes of students.

Key words: *social pedagogy, working life orientation, learning process, development*

Johdanto

Tässä käytäntökuvauksessa avataan sosiaalipedagogista työtettä Olopite – aktiivisuudella tasapainoista arkea -hankkeessa ja kuvataan sosionomiopiskelijoiden mahdollisuuksia rakentaa omaa sosiaalipedagogista asiantuntijuuttaan ja toimintapätevyyttään aidossa työelämäympäristössä.

Olopite-hankkeen tavoitteena on vahvistaa haasteellisessa elämän- ja muutostilanteessa olevien 18–64-vuotiaiden päijäthämäläisten sosiaalis-

ta osallisuutta, työ- ja toimintakykyä, kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä henkilökohtaista ja yhteiskunnallista toimijuutta. Asiakastyön ohella hankkeessa kehitetään aktivointityön ja valmennuksen matalan kynnyksen toimintamalleja. Hanketta toteuttaa vuosina 2019–2021 Lahdessa Harjulan Setlementti ry yhdessä LAB-ammattikorkeakoulun kanssa, ja sitä rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö Veikkauksen tuotoista. Olopite-hanketta on jäsennetty alusta alkaen sosiaalipedagogisesta viitekehystä käsin. Sen taustaorientaationa on sosiokulttuurinen innostaminen.

LAB-ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen taustalla on sosiaalipedagoginen viitekehys, mikä ohjaa opetussuunnitelman sisältöjä, oppimiskäsitystä, opintojen toteutusta ja opiskelijan oppimista. Tavoitteena on, että sosionomiopiskelijat alkavat rakentaa sosiaalipedagogista asiantuntijuuttaan ja toimintapätevyyttään heti opintojen alusta integratiivisen pedagogiikan periaattein. Pedagogiikka perustuu ajatukseen oppimisesta, jota toteutetaan mahdollisimman paljon aidossa työelämäympäristössä, sekä siihen, että opiskelijat saavat mahdollisuuksia soveltaa teoreettista tietoa käytäntöön ja peilata käytännöllistä osaamista teoriaan (Tynjälä, Virtanen & Helin 2020).

LABin asiantuntijaopettajat ja Olopiteen työntekijät ovat tehneet pitkään kehittämistyötä integratiivisen pedagogiikan ympärillä. Oppimisympäristön kehittäminen sosionomiopiskelijoille on aloitettu jo Olopite – Kynnyksetön työtoiminta -hankkeen (ESR 2015–2018) aikana. Nykyisessä hankkeessa opiskelijoiden ammatillisen asiantuntijuuden rakentamisen tukeminen pohjautuu edellisen hankkeen toimintaan ja tuloksiin sekä opiskelijoiden palautteisiin. Edellisen ja nykyisen hankkeen aikana on tarvittu paljon pedagogista yhteiskehittämistä ja yhteisöllistä reflektiota Olopiteen työntekijöiden ja asiantuntijaopettajien kesken, jotta opiskelijat ovat löytäneet paikkansa työyhteisössä ja päässeet kehittämään omaa ammatillista asiantuntijuuttaan mahdollisimman aidosti ja omia vahvuuksiaan hyödyntäen.

Sosiaalipedagoginen toimintapätevyys LABin sosionomikoulutuksen toteutuksessa

Sosionomin ammatillisessa asiantuntijuudessa painottuu sosiaalipedagoginen työote, jossa keskeistä on eriarvoisuuden vähentäminen. Asiantuntijuuden keskiössä on eri-ikäisten ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnin ja sosiaalisen osallisuuden vahvistaminen kasvatuksellisin keinoin erilaisissa työympäristöissä, verkostoissa ja digitaalisissa ympäristöissä.

Sosiaalipedagoginen työote muodostuu työntekijän tavasta tehdä työtään, hänen arvopohjastaan, konkreettisista työmenetelmistä sekä teoreettisesta ymmärryksestä. Työote ilmenee erityisesti kohtaamisissa työntekijän ja asiakkaan välillä. (Nivala & Rynnänen 2019, 186.) Sosiaalipedagoginen työote ilmentää työntekijän sosiaalipedagogista toimintapätevyyttä, joka muodostuu Madsenin (1995, ref. Laiho 2005) mukaan tuottavasta, ilmaisullisesta, kommunikatiivisesta ja reflektiivisestä pätevyydestä. Nämä pätevyysalueet tukevat ja täydentävät toisiaan, jolloin niistä yhdessä muodostuva sosiaalipedagoginen toimintapätevyys on enemmän kuin alueet yksinään.

LAB-ammattikorkeakoulun Lahden kampuksen sosionomikoulutuksessa opiskelijoiden ammatillisuuden rakentumista tuetaan toteuttamalla opetusta osallisuuden, dialogisuuden, toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden, elämyksellisyyden sekä teorian ja käytännön yhteenkietoutuneisuuden periaatteita noudattaen. Osallisuudella tavoitellaan sitä, että opiskelijat osallistuvat aktiivisesti omaan oppimisprosessiinsa ja ottavat vastuuta omasta oppimisestaan. Osallisuuden toteutumiseksi opiskelijoille tarjotaan mahdollisuuksia työskennellä erilaisissa toiminta- ja oppimisympäristöissä. Dialogisuus tarkoittaa avoimuutta omaksua uutta: opetustilanteissa kuullaan ja arvostetaan erilaisia mielipiteitä ja niiden kautta laajennetaan ymmärrystä erilaisista tilanteista ja ihmisistä. Toiminnallisuuden tavoitteena on, että opiskelijat oppivat toiminnallisia ja luovia työmenetelmiä, jotka auttavat tunnistamaan oman persoonan, itsetuntemuksen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen merkityksen sosiaalialan työssä. Yhteisöllisyys vahvistuu opetukseen integroiduissa hankkeissa ja projekteissa sekä yhteistoiminnallisten työmenetelmien ja -tapojen opiskelussa. Elämyksellisyys tarjoaa uusia kokemuksia opintojen aikana. Teorian ja käytännön yhteenkietoutuneisuus opetuksessa toteutuu, kun opiskelijat reflektivat yksin ja yhdessä toimintaansa suhteessa teoriaan. Reflektiivisyys opetuksessa muodostaa perustan opiskelijoiden oman toiminnan arvioinnille ja kehittämiselle sekä persoonalliselle, sosiaaliselle ja ammatilliselle kasvalle. (Ks. Nivala & Rynnänen 2019, 219–220.)

Sosiaalipedagoginen työote Olopisteellä

Olopiste-hankkeessa yhteisöllisyys, yhteisöllisyyden puolustaminen ja sen edistäminen nähdään arvokkaina tässä ajassa, jossa on nähtävissä yhteisöllisyyttä ylläpitävien rakenteiden heikkenemistä. Hanke perustuu toimijuuden ja aidon osallistumisen tukemiseen. Toiminnassa koroste-

taan ajatusta saada käyttöön ihmisessä luonnostaan oleva yhteisöllinen, toiminnallinen ja elämyksellinen puoli (ks. Hämäläinen 1999, 67).

Olopiteen työntekijät ovat valmentajia, jotka hahmottavat työtään sosiaalipedagogisista teorioista käsin ja katsovat aikamme sosiaalisia ongelmia kasvatuksellisesta näkökulmasta. Valmentajien näkökulmasta työskentely edellyttää toimintaan osallistuvien asiakkaiden integraatio- ja identiteettiongelmien erityispiirteiden tuntemusta sekä perehtymistä ongelmien luonteeseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Käytännön työn kannalta on tärkeää, että valmentajat tiedostavat, millaisiin teorioihin työorientaatio perustuu. (Hämäläinen 1999, 13–28, 60.)

Olopiteen toiminnassa on nähtävissä sosiokulttuurisen innostamisen tärkeimmät toimintamuodot, joita ovat Kurjen (2000, 137–140) mukaan kasvatukselliset, kulttuuriset ja sosiaaliset aktiviteetit sekä vapaa-ajan virkistykseellinen toiminta. Innostamisen viitekehyksessä asiakkaille luodaan erilaisia toimintaympäristöjä, jotka tukevat osallisuutta, hyvinvointia ja toimijuutta elämän eri osa-alueilla. Asiakas voi itse valita toimintaympäristön ja määritellä tavoitteet omista lähtökohdistaan. Olopiteen toimintakulttuuria rakennetaan yhdessä asiakkaiden kanssa. Toiminnassa luodaan refleктоivaa ja toisia kunnioittavaa ilmapiiriä ja toimintaympäristöä, jossa yksilöllisyyttä kunnioitetaan. Innostamisen kasvatuksellinen näkökulma on myös vahva; toiminnassa on mukana eri-ikäisiä ja taustoiltaan erilaisia ihmisiä, jolloin kaikki voivat oppia toisiltaan.

Olopiteen toiminnalla pyritään vahvistamaan asiakkaiden elämänhallintaa ja lisäämään yhteisöllisyyttä luomalla aitoja yhteisöllisiä suhteita, jotka perustuvat yhteiseen dialogiin, jakamiseen ja osallistumiseen. Kurjen (2006, 130–131) määrittelemä sosiaalipedagoginen ajatus siitä, että ihminen voi kasvaa täyteen ihmisyyteen vasta toimiessaan yhteisössä muiden kanssa, ohjaa olennaisesti myös Olopiteen toimintaa. Ihmisen hyvinvointiin liittyy keskeisesti aktiivinen toiminta ja vastuun ottaminen omasta ja läheisten elämästä. Olopiteessä toiminnalla halutaan edistää asiakkaiden omatoimisuutta ja yhteisvastuuta, tarjota mahdollisuus osallistua, kohdata toisia sekä toteuttaa ja kehittää itseään. Olennaista on myös mahdollistaa kokemus omasta tarpeellisuudesta sekä siitä, että voi yhdessä muiden kanssa vaikuttaa oman elämän suuntaan. Toiminnan ja itse tekemisen tarkoituksena on tuottaa uudenlaisia oivalluksia itsestä yhteisön jäsenenä. (Ks. Hämäläinen 1999, 69–70.)

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta toiminnan tarkoituksena on ennen kaikkea asiakkaiden osallistuminen sekä heidän arkensa tukeminen

aktiivisten ja elämyksellisten toimintojen avulla. Työ orientoituu asiakkaiden arkeen, kohti jokaisen persoonallista ja yhteisöllistä heräämistä sekä havahtumista siihen, että muutos on mahdollinen (ks. Kurki 2002, 128). Valmennuksessa on tärkeä tukea ja herättää asiakkaassa kokemuksia toimijuudesta ja pystyvyydestä. Olopiteen toiminnalla pyritään aikaansaamaan muutosta vapaaehtoisen osallistumisen avulla. Asiakas on vapaa itse päättämään, millaiseen toimintaan hän osallistuu ja miten toimintaan sitoutuu. Toimintaympäristön tasot määritellään Olopiteen valmennusmallissa vapauden ja vastuun mukaan. Vapauden alueella on yhteisötila, jossa asiakas voi viettää aikaa ja kohdata vertaisia sekä saada henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa. Vastuun alueella puolestaan on ohjattu ryhmätoiminta, joka kannustaa ottamaan vastuuta itsestä ja toisista. Se on tavoitteellista yhdessä tekemistä: keskustelua, liikuntaa ja retkiä, joissa tutustutaan kulttuuriin ja luontoon sekä erilaisiin työpaikkoihin ja palveluihin. Olopiteellä ryhmät suunnittelevat asiakkaiden toiveiden pohjalta. Tavoitteellisissa ryhmissä sekä yksilövalmennuksessa keskitytään ja sitoudutaan aktiiviseen muutostyöhön. Asiakasta valmennetaan ottamaan kykijensä mukaan enemmän vastuuta omista valinnoistaan.

Innostamisen avulla Olopiteen asiakkaita herkistetään ja motivoidaan osallistumaan sekä vahvistetaan heidän sisäistä haluaan muutokseen. Muutos voi tapahtua millä elämän osa-alueella tahansa ja olla juuri sen kokoinen, kuin sillä hetkellä on mahdollista. Tavoitteina muutostyössä ovat asiakkaan kokemus elämänlaadun kohenemisesta ja siitä, että tyytyväisyys omaa elämää kohtaan kasvaa. Muutos edellyttää oman itsensä, menneisyyden ja elämäntilanteen hyväksyntää.

Hankkeessa on tarkoitus kehittää, kokeilla ja luoda uutta sekä löytää mahdollisuuksia tehdä työtä uusilla tavoilla. Olopiteen valmentajien työssä tämä tarkoittaa jatkuvaa toiminnan ja työtapojen kehittämistä sekä pyrkimystä vastata asiakkaiden tarpeisiin. Kehittämis- ja valmennustyössä valmentajan täytyy osata käyttää erilaisia välineitä sekä kyetä organisoimaan ja suunnittelemaan toimintaa yhdessä asiakkaiden kanssa ja heidän tarpeensa huomioiden. Holistinen työote on yksi väline, jolla Olopiteen valmennustoiminnassa tuetaan asiakkaan kyvykkyyden kokemuksesta. Työote on rakennettu holistisen ihmiskäsityksen pohjalta. Holistisessa ihmiskäsityksessä ihminen nähdään psyykkisenä, fyysisenä, sosiaalisena ja kognitiivisena kokonaisuutena. Holistisuus on väline, jonka avulla asiakkaan on mahdollista kehittää itsetuntemustaan ja pyr-

kiä yhdessä valmentajien ja vertaisten kanssa kohti muutosta. Holistisen työotteen avulla herätetään ja tuetaan asiakkaan kokemusta siitä, että hän osaa ja saa aikaan asioita. Työotteella vahvistetaan asiakkaan uskoa siihen, että hän pystyy suoriutumaan muutokseen vaadittavista tehtävistä, ja haasteista suoriutuminen lisää hänen kyvykkyyden kokemustaan (Martela 2015).

Olopiteen toiminnassa yhtenä keinona hahmottaa asiakkaan elämää hänen kokemusmaailmastaan käsin on Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä eli ESY. ESYn avulla elämää pystyy tarkastelemaan isompana kokonaisuutena ja sitä kautta herättämään asiakkaan omaa sisäistä ajattelua ja ymmärrystä omasta elämästään. Esimerkiksi työttömäksi jäädessä tai sairastuessa elämä keskittyy helposti pelkästään tämän elämäntilanteen ympärille. Vastoinkäymisistä huolimatta elämässä on muitakin osa-alueita, joiden kautta voi luoda elämään mielekästä sisältöä. Kun asiakkaan tietoisuutta omasta elämästään vahvistetaan, tuetaan häntä osallistumaan toimintaan omien kykyjensä mukaan. Asiakkaat ovat oman elämänsä keskiöön asettuvia subjekteja ja oman elämänsä asiantuntijoita, jolloin heidän arkensa ymmärtäminen on työskentelyn kannalta oleellista. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen kautta saadaan ymmärrystä muiden kokemusmaailmasta ja rakennetaan elämästä ja arjesta ymmärrettävää kokonaisuutta. Luottamuksen syntyminen on projekti. Se tulee ansaita osoittamalla läheisyyttä ja avoimuutta. (Ks. Giddens 1990, 121.) Tämä edellyttää valmentajilta aitoa läsnäoloa, hyväksymistä ja kunnioittamista sekä kiinnostusta asiakkaan asioihin. Luottamuksen syntyminen antaa mahdollisuuden tasavertaiseen kohtaamiseen.

Olopite opiskelijoiden sosiaalipedagogisen toimintapätevyiden oppimis- ja kokeiluympäristönä

Olopite-hanke kiinnittyy osaksi LAB-ammattikorkeakoulun sosionomikoulutusta. Sosionomiopiskelijoiden ensimmäisen vuoden opintoihin kuuluvalla Sosiaalinen osallisuus -opintojaksolle on Olopiteen kanssa yhteiskehitetty vaihtoehtoinen työelämään integroitu oppimistehtävä, jonka avulla opiskelijoilla on mahdollisuus päästä harjoittelemaan sosiaalipedagogisen toimintapätevyiden osa-alueita. Opintojakson tavoitteena on, että opiskelija osaa käyttää sosiaalipedagogiikan käsitteitä johdonmukaisesti sekä osaa selvittää sosiaalipedagogiikan piirteitä ja työtettä. Toinen keskeinen tavoite opintojaksolla on, että opiskelija osaa selvittää asiakkaan, perheiden ja yhteisöjen sosiaalista osallisuutta edistäviä tekijöi-

tä. (LAB-ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) koulutuksen opetus-suunnitelma 2020–2021.) Opintojakson keskeisiä sisältöjä ovat osallisuuden, sosiaalisen osallisuuden sekä huono-osaisuuden ja ylisukupolvisuuden käsitteet sekä sosiaalipedagoginen ajattelutapa ja työote.

Lukuvuonna 2020–2021 oppimistehtävä sisälsi sosiaalipedagogiikan teoriaan perehtymistä, käytännön työskentelyä Olopiteellä sekä näiden reflektiota. Opiskelijoille kuvattiin ensimmäisellä lähiopetuskerralla opintojakson suoritustavat, joista opiskelijat saivat itse valita heitä kiinnostavan suoritustavan. Näin tuettiin opiskelijoiden omaa osallisuutta opintojen suorittamisessa. Olopiteellä toteutettavan oppimistehtävän suoritti 24 opiskelijaa. Oppimistehtävä toteutettiin paritehtävänä, ja se sisälsi opintojakson teoriaan perehtymistä ja kaksi työpäivää Olopiteellä. Ennen ensimmäistä työpäivää opiskelijat tutkivat itsenäisesti Moodle-verkko-oppimisympäristössä olevaa Olopite-aineistoa, kuten hankehakemusta ja erilaisia toiminnasta kirjoitettuja tekstejä. Aineistoon perehtyminen mahdollisti opiskelijoille esiyymmärryksen luomisen Olopiteestä sosiaalipedagogisena toimintaympäristönä ja siellä käytettävistä menetelmistä. Perehtymisen jälkeen jokainen opiskelijapari tapasi opettajan alkurefleksiossa. Reflektiossa käytiin keskustelua opiskelijoiden aineistosta tekemistä keskeisistä huomioista. Lisäksi Olopiteen valmentajat pitivät opiskelijoille asiantuntijaluennon, jossa he esittelivät Olopiteen toimintaa ja toiminnan lähtökohtia.

Alkurefleksion jälkeen opiskelijapari teki työpäivän Olopiteen yhteisötilassa, jossa oli mahdollisuus kohdata asiakkaita ja perehtyä toimintaan konkreettisesti. Päivän aikana opiskelijat havainnoivat valmentajien työskentelyä ja työmenetelmiä sekä refleктоivat omaa toimintaansa yhdessä valmentajien kanssa. Yhteisötilassa vietetyn päivän jälkeen opiskelijaparit sopivat valmentajien kanssa toiminnallisen työskentelypäivän. Työskentelypäivää varten opiskelijat suunnittelivat asiakkaille osallistavan ja toiminnallisen kokonaisuuden, jossa he pääsivät hyödyntämään omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan sekä sosiaalipedagogisia teorioita. Näin heillä oli mahdollisuus saada kokemus aidosta asiakastyöstä. Opiskelijoiden ohjaamat kokonaisuudet, kuten teemalliset keskustelut, retket ja liikunta, tukivat hyvin jo olemassa olevaa ryhmätöimintää.

Lopuksi opiskelijat tuottivat henkilökohtaisen kirjallisen teoriaa ja käytäntöä yhdistävän reflektiivisen yhteenvedon. Siinä he tarkastelivat ennakkoaineiston, Sosiaalinen osallisuus -opintojakson sisältöjen ja alustus-

ten sekä oman työskentelynsä pohjalta, miten sosiaalipedagogiset teoriat ja työote näyttäytyivät Olopisteellä tehtävässä työssä.

Opiskelijoiden sosiaalipedagogisia oivalluksia

Seuraavassa opiskelijoiden reflektioita avataan suhteessa Madsenin (1995, ref. Laiho 2005) jäsenyykseen sosiaalipedagogisesta toimintapätevyydestä, joka muodostuu tuottavasta, kommunikaatiivisesta, ilmaisullisesta ja reflektiivisestä pätevyysalueesta. Reflektiivisen tarkastelun kautta opiskelijat saivat kokemuksilleen ja käytännön työssä havaitsemilleen ilmiöille nimiä ja käsitteitä.

Sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden osa-alueisiin kuuluva tuottava pätevyys on sitä, että työntekijä hallitsee erilaisia työvälineitä ja menetelmiä sekä osaa käyttää ja soveltaa niitä asiakastyössä. Hän osaa organisoida ja suunnitella toimintaa sekä kykenee ratkaisemaan arjen ongelmia. Se on myös oman työn kehittämistä. (Madsen 1995, ref. Laiho 2005, 46.) Opiskelijoiden reflektioissa tuottava pätevyys tuli esiin siten, että he tunnistivat valmentajien käyttämiä työmenetelmiä ja -välineitä kuten ESY, jonka avulla yksilövalmennuksessa pyritään ratkaisukeskeisesti työstämään asiakkaan elämänhallintaan liittyviä epäkohtia mutta myös kokonaisvaltaista hyvinvointia.

ESY-menetelmä on monipuolinen työkalu, jolla yksilö pääsee ohjaajan tukemana pohtimaan omaa elämäänsä ja jonka avulla vahvistetaan asiakkaan omaa toimijuuden kokemusta. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Opiskelijat rakensivat tuottavaa pätevyyttään suunnittelemalla ja toteuttamalla Olopisteelle omat toiminnalliset kokonaisuudet. Opiskelijat tekivät toimintasuunnitelman, johon he valitsivat konkreettiset työvälineet ja menetelmät asiakkaat huomioiden. Opiskelijat hyödynsivät toiminnassa esimerkiksi luovia ja toiminnallisia menetelmiä. He järjestivät esimerkiksi teemallisia tuokioita, luontoretkiä ja virtuaalivierailuja sekä toteuttivat askartelu- ja pelihetkiä.

Opiskelijat tarkastelivat myös omaa työskentelyään sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta. Reflektioissa tuotiin esiin esimerkiksi, että dokumentti-iltapäivä, jossa katsottiin yhdessä ajankohtaisia ohjelmia ja keskusteltiin niistä, voi opettaa asiakkaalle uutta sekä antaa uusia näkökulmia asioille. Asiakas voi myös saada itselleen välineen rentoutumiseen ja näin saada tukea henkilökohtaiseen hyvinvointiin.

Ihminen saa kokemuksen ja osallisuuden tunteen, tai jopa kasvun tunteen, että on oivaltanut jotain uutta, ajattelee asioista tai itsestään uudella tavalla. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Sosiaalipedagogisen toimintapätevyuden osa-alueista kommunikatiivinen pätevyys on kykyä solmia luottamuksellisia vuorovaikutussuhteita ja toimia yhteistyössä. Se on myös kykyä organisoida sosiaalista toimintaa. (Madsen 1995, ref. Laiho 2005, 47.) Kommunikatiivinen pätevyys näyttäytyi opiskelijoille erityisesti dialogisena kohtaamisena, jota he kuvasivat tasa-arvoisena vuorovaikutuksena sekä valmentajien tapana kohdata asiakkaat sellaisina kuin he ovat. Tärkeänä havaintona dialogisesta vuorovaikutuksesta tuotiin esiin se, että asiakas kohdataan yhdenvertaisena valmentajien kanssa. Valmentajien ennakkoluulottomuus ja empaattisuus ovat tärkeitä, sillä ne mahdollistavat asiakkaan luottamuksen syntymisen heitä kohtaan.

Dialoginen kohtaaminen näkyy jokaisen kohtaamisessa yksilöllisesti ja välittävästi yhteisötilassa. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Opiskelijoiden havaintojen mukaan kommunikatiiviseen pätevyyteen kuuluu myös asiakkaiden osallistumisen ja toimijuuden tukeminen. Toimijuuden tukeminen valmentajien toiminnassa näkyi ryhmä- ja yksilöohjauksissa, joissa jokainen huomioidaan yksilöllisesti ja jokaista autetaan tunnistamaan omia vahvuuksiaan. Näin mahdollistetaan yksilön kasvu yhteisöllisesti. Opiskelijat havaitsivat, että Olopiteellä korostetaan etenemistä asiakkaan omilla ehdoilla sekä aktivoitumista ja vaikuttamista yksilönä. Vapaus ja mahdollisuus oman toiminnan valitsemiseen kuuluvat olennaisesti aktiiviseen toimijuuteen. Tämä mahdollistaa asiakkaalle liikumisen toimintaympäristön eri tasoilla.

Asiakas on tärkeää saada aktiiviseksi toimijaksi omassa elämässään, jotta hän pystyy tekemään itsenäisiä valintoja ja kykenee kriittiseen ajatteluun. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Olopiteen eri toimintatavat, sekä lähityö että verkkoalustat, ovat keinoja tukea asiakkaiden yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Opiskelijat havainnoivat yhteisötilan itsessään olevan yhteisöllisyyttä luova ympäristö. Yhtenä esimerkkinä tästä mainittiin yhteisötilan seinällä olevat julisteet, joissa lueteltiin aktiiviseen arkeen kuuluvia asioita. Näihin

julisteisiin asiakkaat saivat itse keksiä ja kirjoittaa osallisuuteen liittyviä asioita. Opiskelijat havaitsivat yhteisöllisyyden ilmenemistä myös Olopiteen Facebook-ryhmässä ja toivat esiin, että yhteinen tekeminen verkossa voi luoda tunteen ryhmään kuulumisesta ja ehkäistä syrjäytymistä. Toiminnallinen työskentelypäivä sai opiskelijat pohtimaan osallisuutta ja sen merkitystä sosiaalipedagogisesta näkökulmasta.

Maalateissa kiitollisuuden aiheita, jokainen pystyi pohtimaan niitä yksilöllisesti. Vaikka jokainen teki itsenäisesti, olimme silti ryhmässä. Ajatusten jakaminen maalaamisen jälkeen saattoi vahvistaa osallisuuden tunnetta ryhmään. Samalla itsensä tunteminen ja omien ajatusten tunnistaminen voi auttaa selviämään tulevista haasteista. Esimerkiksi kiitollisuuden- ja osallisuuden tunteeseen voi palata, jolloin synkät ajatukset eivät ota valtaa. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Sosiaalipedagogisen toimintapätevyyyden kolmas osa-alue, ilmaisullinen pätevyys, tarkoittaa työntekijän kykyä eläytyä asiakkaan tilanteeseen ja ymmärtää sitä sekä sanallisesti että toiminnallisin keinoin (Raatikainen, Rahikka, Saarnio & Vepsä 2019, 106). Opiskelijat havaivat, että Olopiteellä käytetään paljon toiminnallisia menetelmiä asiakastyössä ja että ilmaisullinen pätevyys ilmenee aktiivisena yhteisenä tekemisenä sekä asiakkaiden kesken että yhdessä valmentajien kanssa. Esimerkiksi viikko-ohjelmaa ja sen sisältöä koostetaan asiakkaiden kanssa heidän tarpeidensa ja toiveidensa pohjalta.

Sosiaalipedagogiikka ja Olopiteen toiminta on sitä, että ihminen saadaan itse toimimaan ja osallistumaan, aktivoitumaan ja myös vaikuttamaan yksilönä. (Sosionomiopiskelijan reflektio)

Opiskelijoiden reflektioissa tuli esiin ilmaisulliseen pätevyyteen liittyvää pohdintaa asiakkaiden tilanteeseen eläytymisen tärkeydestä. Itse järjestämänsä toiminnallisen kokonaisuuden kautta opiskelijat pääsivät kohtaamaan asiakkaiden ajatuksia ja tunteita sekä tukemaan osallistumista. Opiskelijat pohtivat, että varsinkin Covid-19-pandemian aiheuttamissa poikkeusoloissa asiakas voi jäädä kontaktien ja vuorovaikutuksen ulkopuolelle, kun yhteisiä tilaisuuksia ei voida järjestää rajoitusten vuoksi. Etätapahtuman ulkopuolelle voivat jäädä ne, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää älylaitteita tai tietokonetta.

Neljäs toimintapätevyuden osa-alue, reflektiivinen pätevyys, on oman työn jatkuvaa tutkimista ja jäsentämistä. Se on kykyä arvioida omaa toimintaa reflektiivisesti ja tiedostaa omaa ammatillista käyttöteoriaa ja työskennellä sen mukaisesti. Työtä voidaan kehittää tämän pätevyuden avulla ja yhdistää arkitieto ja teoreettinen tieto. (Raatikainen ym. 2019, 106.)

Yhteenveto

Tässä käytäntökuvauksessa avattiin sosiaalipedagogista työotetta Olopite – aktiivisuudella tasapainoista arkea -hankkeessa ja kuvattiin sosionomiopiskelijoiden mahdollisuuksia oppimistehtävän ohjaamana rakentaa omaa sosiaalipedagogista asiantuntijuuttaan ja toimintapätevyyttään käytännön ja teorian vuoropuheluna tässä aidossa työelämäympäristössä.

Opiskelijoiden reflektioiden tarkastelu suhteessa Madsenin (1995, ref. Laiho 2005) jäsennykseen sosiaalipedagogisesta toimintapätevyydestä oli mielenkiintoista. Keskeisiksi havainnoiksi oppimistehtävästä tiivistyi seuraavaa: ensimmäisen lukukauden opiskelijoiden toimintapätevyys lähti kehittymään teorioiden tunnistamisen, käytännön työn havainnoinnisen ja oman tekemisen kautta varsinkin tuottavan, kommunikatiivisen ja ilmaisullisen pätevyuden osa-alueilla. Opiskelijat tekivät useimmiten yhteen tai kahteen pätevyysalueeseen liitettäviä havaintoja esimerkiksi konkreettisista työmenetelmistä ja -välineistä. Näiden havaintojen voidaan katsoa olevan hyvä alku kohti sosiaalipedagogista toimintapätevyyttä. Varsinainen toimintapätevyuden rakentuminen on ammatillisesti monivaiheinen prosessi, jolle luodaan pohja koulutuksessa. Prosessi vaatii pätevyysalueiden haltuun ottamista käytännön ja teorian tasolla sekä niiden yhteen liittämistä laajemmaksi kokonaisuudeksi.

Opettajien ja valmentajien yhteistyöllä oli merkittävä rooli oppimistehtävän toteuttamisessa. Keskeistä opettajien roolissa oppimisprosessin ohjaajina olivat teoreettisen tiedon jakaminen, oppimistehtävän ennakkovalmistelu, kokonaisuuden etukäteisstrukturointi sekä käytännön toiminnan kiinnittäminen teoreettisiin perusteisiin. Valmentajien merkitys sosiaalipedagogiikan asiantuntijoina ja oppaina oli erittäin tärkeä opiskelijoiden sosiaalipedagogisen ajattelun herättelemisessä keskustelujen ja yhteisen reflektion kautta. Samalla nämä haastoivat valmentajat perustelemaan toimintatapojaan ja refleктоimaan omaa sosiaalipedagogista toimintapätevyyttään. Olopiteen valmentajien suhtautuminen alkuvaiheen opiskelijoihin oli kannustavaa. He rohkaisivat opiskelijoita tuomaan esiin omia vahvuuksiaan ja osaamistaan.

Matalan kynnyksen paikkana Olopieste tarjosi turvallisia oppimismahdollisuuksia alkuvaiheen opiskelijoille. Vaihtoehtoinen suoritustapa tuki opiskelijoiden osallisuutta ja toimijuutta. Opiskelijoiden oppimisprosessista antama palaute oli monipuolista. Opiskelijat pitivät oppimista edistävänä sitä, että he pääsivät kohtaamaan ja ohjaamaan asiakkaita. He pääsivät käymään ammatillisia keskusteluja valmentajien kanssa ja yhtenä oivalluksena ne avasivat matalan kynnyksen palveluiden merkitystä palvelujärjestelmässä. Palaute oli arvokasta ja se auttoi opettajia ja valmentajia ymmärtämään opiskelijoiden erilaisia oppimisprosesseja. Näihin hyviin kokemuksiin pohjautuen kehittämistyö integratiivisen pedagogiikan ja sosiaalipedagogisen toimintapätevyyden rakentamiseksi jatkuu.

LÄHTEET

- Giddens, A. 1990. *Consequences of modernity*. Cambridge: Polity.
- Hämäläinen, J. 1999. *Johdatus sosiaalipedagogiikkaan*. Kuopio: Kuopion yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus.
- Kurki, L. 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Kurki, L. 2002. *Persoona ja yhteisö*. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi.
- Kurki, L. 2006. *Kansalainen persoonana yhteisössään*. Teoksessa L. Kurki & E. Nivala (toim.) *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen*. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press, 115–192.
- LAB-ammattikorkeakoulun Sosionomi (AMK) koulutuksen opetussuunnitelma 2020–2021. Saatavissa <https://opinto-opas.lab.fi/fi/68177/fi/68143/SOS20SLTI/476/year/2020> (haettu 17.5.2021).
- Laiho, E. 2005. *Sosiaalipedagogiikan ja erityispedagogiikan kohtaamispeisteitä sosionomi (AMK) -opiskelijoiden näkemänä*. Teoksessa K. Ranne, A. Sankari, T. Rouhiainen-Valo & T. Ruusunen (toim.) *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi*. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 45–51.
- Martela, F. 2015. *Onnellisuuksien psykologia*. Teoksessa L. Uusitalo-Malmivaara (toim.) *Positiivisen psykologian voima*. Helsinki: PS-kustannus, 30–62.
- Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. *Sosiaalipedagogiikka*. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. & Vepsä, P. 2019. *Ammattina sosionomi*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Tynjälä, P., Virtanen, A. & Helin, J. 2020. *Työelämäpedagogisia malleja*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Saatavissa https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/73168/1/tyoelamapedagogiikka-korkeakoulutuksessa_15-21.pdf (haettu 17.5.2021).

